

FALSZIFIKÁCIÓ ÉS FIKCIONALIZMUS

“They base things on evidence which taken in one way would be exceedingly flimsy. They base enormous things on this evidence. Am I to say they are unreasonable? I wouldn't call them unreasonable.

I would say, they are certainly not reasonable, that's obvious.

'Unreasonable' implies, with everyone, rebuke.

I want to say: they don't treat this as a matter of reasonability.

Anyone who reads the Epistles will find it said: not only that it is not reasonable, but that it is folly. Not only is it not reasonable, but it doesn't pretend to be.”

(L. Wittgenstein, *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*, edited by Cyril Barrett, (Oxford: Basil Blackwell, 1966), 57-58.o.

1938 körül

1Kor 1,18: “A keresztről szóló tanítás azoknak, akik elvesznek, balgaság ugyan, de nekünk, akik üdvözülünk, Isten ereje.”

Olyan bizonyítékra alapoznak dolgokat, amely döbbenetesen gyenge. Még hozzá hatalmas dolgokat alapoznak erre a bizonyítékra. Mondjam azt, hogy ésszerűtlen módon járnak el? Én nem nevezném őket irracionálisnak.

Inkább azt mondanám, hogy nyilvánvalóan nem racionálisak, ez kézenfekvő.

Azt, ami ésszerűtlen, helyteleníteni szoktuk.

Inkább azt mondanám: nem olyasminek tekintik ezt a dolgot, mint amit az ésszerűség fogalmával lehet leírni.

Az, aki elolvassa (Pál apostol) leveleit, azt találja bennük, hogy (a hit) nem egyszerűen nem ésszerű, hanem egyenesen balgaság. Nem pusztán nem ésszerű, de még csak nem is szeretne annak tűnni.

Wittgenstein állításai (“wittgensteiniánus fideizmus”)

1. - a vallásos hit olyan szilárd életforma, szenvedélyes elkötelezettség, amely irányítja a hívők életét és nem bizonyítékokon vagy érveken alapul - a vallás olyan nyelvjáték, amely önmagára referál, nem a világra

2. habár a vallásos hit nem ésszerű, mégsem lehet állítani róla, hogy ésszerűtlen

3. nem összemérhető (inkommenzurábilis) az ateizmus és a vallás: a hívők és nem-hívők állításai nem mondanak ellent egymásnak - a vallási nyelv nem kognitív, noha bizonyos elemei annak tűnnek - a faktuálisnak tűnő állítások valójában expresszív, performatív kifejezések

A VALLÁSI ÁLLÍTÁSOK VALÓJÁBAN NEM FAKTUÁLIS ÁLLÍTÁSOK: A VERIFIKACIONISTA ÉS FALSZIFIKACIONISTA KRITIKA

A NYELVHASZNÁLAT FORMÁI: **faktuális állítást tenni** vs. mítikus, morális, ceremoniális, performatív, ideologikus állítást tenni

A vallási állításokat (legalábbis ezek egy részét) a hívők (vagy egy részük) faktuális állításnak tekintik:

pl:

“Isten létezik”

“Isten teremtette az univerzumot”

“Isten mindenható”

“Az isteni lényeg meghaladja az emberi fölfogóképességet”

“A gondolkodó lélek halhatatlan”

“Isten úgy szeret bennünket, ahogyan az apa szereti a gyermekét”

A. A VERIFIKACIONISTA KRITIKA

Logikai pozitivizmus

Bécsi Kör - Moritz Schlick (1882-1936) Otto Neurath (1882-1945) Friedrich Waismann (1896-1959) Rudolf Carnap (1891-1970)

Alfred Jules Ayer: *Language, Truth and Logic* 1936 (1ed); 1946 (2ed)

értelmesség - igazság - igazolhatóság

Az állítások értelmességének verifikacionista kritériuma (“**verifikációs elv**”): valamely kijelentés akkor és csak akkor értelmes, ha képesek vagyunk megmondani, hogy mi teszi igazzá

analitikus állítások: - a bennük szereplő szavak jelentése tesz igazzá őket (“Minden aggregény nőtlen”) - a tagadásuk szükségszerűen hamis (rögzített jelentések esetén)

tapasztalati állítások (szintetikus állítások): a jelentés által meghatározott tartalom tapasztalati adatokkal történő összevetése teszi igazzá őket

Igazolhatóak-e a (faktuális állításnak tekintett) vallási állítások? (ha nem igazolhatóak, akkor nem lehetnek igazak, ergo nem lehetnek értelmesek)

Lehetséges-e igazolni bármilyen állítást egy olyan lényel kapcsolatban, mint a teizmus istene, aki pl. “mindenütt jelenlevő”, ugyanakkor “transzcendens szellem”, amely “minden emberi fogalmat meghalad”? - lásd a Pál apostol - Hugo de Sancto Victore - Aquinói Tamás féle hitfogalmat

a **standard verifikacionista álláspont**: nem létezik olyan emberi lény számára hozzáférhető igazolási eljárás, amellyel a vallási kijelentések verifikálhatóak - ergo: a vallási kijelentések értelmetlenek

faktuális (/deklaratív/empirikus/szintetikus) állítás formáját öltik - **valójában pszeudo-állítások** és minden ilyen pszeudo-állítás nonszensz

ELLENVETÉSEK:

- **a. a verifikációs elv nem fogadható el**
- **b. ha elfogadjuk a verifikációs elvet, akkor is létezik kiút: az eszkathologikus verifikáció**
- John Hick (*Theology and Verification*, 1960) - a vallási állítások verifikációja nem ebben az életben történik - eszkathológikus igazolás
- *viator*: ambiguous existence - *in patria*: unambiguous existence - “resurrection bodies” - “celestial space”

2. A FALSZIFIKACIONISTA KRITIKA

The Parable of the Invisible Gardener (John Wisdom: “*Gods*”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1944-1945)

Anthony Flew: *Theology and Falsification*, 1955

$$p = \text{nem} (\text{nem-}p)$$

ahhoz, hogy meg tudjuk adni “p” jelentését (értelmet tudjunk adni “p”-nek), meg kell tudjuk mondani, hogy mi az, amit tagad (“nem-p”) - ha nincsen semmi, amit tagad - akkor olyasmi sincsen, amit állít

ha nem tudjuk megmondani, hogy milyen feltételek mellett hamis az állításunk (mi az, ami hamissá tehetné), akkor nem az a helyzet, hogy az állításunk minden körülmények között igaz, hanem az, hogy nem állítás: nem állít semmit: értelmetlen

Két felfedező egy tisztásra érkezik a dzsungelben. Virágok és növények mindenfelé. Egyikük azt állítja, hogy egy kertész gondozza ezt a tisztást, a másikuk azonban tagadja ezt. Fölállítják a sátrukat és őrt állnak. A kertész sehol. “Talán láthatatlan ez a kertész”, mondja egyikük. További módszerekkel (vérebekkel, elektromos kerítéssel) próbálják megállapítani, hogy a tisztást gondozza-e valaki. Noha ezt végül semmilyen módszerrel sem sikerül bizonyítani, az első felfedező mégis töretlenül hisz a kertész létezésében, mondván, hogy „igenis jár ide titokban egy kertész, láthatatlan, érinthetetlen, olyan, hogy nem fog rajta az áramútás, nem hagy maga után hang- és szagnyomokat, és gondozza azt a kertet, amit olyannyira szeret.” A másik felfedező elutasítja ezt a kijelentést. Azt állítja, hogy semmi különbség sincs ama két eshetőség között, hogy létezik a láthatatlan, megérinthetetlen, örökké illékony kertész, illetve hogy elképzelünk egy efféle kertészt vagy hogy egyáltalán semmilyen kertész sem létezik.

“A fine brash hypothesis may thus be killed by inches, the death by a thousand qualifications.”

“Isten úgy szeret bennünket, ahogyan az apa szereti a gyermekét”

mi az, ami hamissá teheti ezt az állítást?

Alfred Jules Ayer: *Language, Truth and Logic*, Dover: New York, 1946, 115 - 117:

A teológiai állítások értelmetlenek - következésképpen az ateisták és agnosztikusok állításai is azok

A vallás és a természettudomány nem mond ellent egymásnak, mert a vallási állítások - lévén értelmetlenek: valójában nem állítanak semmit - semmiféle logikai relációban nem állhatnak a tudományos állításokkal

A rossz hír a teológusoknak: a vallási állítások nem lehetnek igazak

A jó hír a teológusoknak: a vallási állítások nem lehetnek hamisak sem

VALLÁSI (TEOLÓGIAI) FIKCIONALIZMUS VAGY INSTRUMENTALIZMUS

(a **tudományfilozófiai instrumentalizmus** mintájára: a tudományos elméletek nem írják le a világot, **nem igazak és nem hamisak**, hanem olyan **modellek**, amelyek segítségével **predikciókat** tehetünk - **nem** az elméletek **igazsága** számít, hanem a **hasznosságuk**)

Vallási instrumentalizmus: a vallás hasznos fikció, olyan hatékony eszköz, amelynek segítségével – morális értelemben – javíthatunk az életminőségünkön

Pl.: Immanuel Kant (1724–1804)

a tiszta gyakorlati ész posztulátumai:

- Isten létezése
- a lélek halhatatlansága

a boldogság “szükségképpen kívánsága minden eszes, de véges lénynek” - az ember “végcélja” az “erkölcsi világ”és ahhoz, hogy egy effélében reménykedhessen, föl kell tételeznie, hogy létezik Isten, aki “morális törvények szerint parancsol” - valamint a lélek halhatatlanságát is

DE: a vallások esetében fontosnak tűnik, hogy

- a vallási állításokat ténylegesen igaznak tartják, valamint (ezzel összefüggésben)
- erős emocionális elkötelezettséget generál

hogyan felelhet meg ezeknek az elvárásoknak a vallás, ha “puszta” fikció és instrumentum

